

تحلیلی بر بودجه شرکت‌های دولتی،

بانک‌ها و مؤسسات

انتفاعی وابسته به دولت

یونس سام دلیری

از قانون بودجه سال ۱۳۷۷ تا لایحه بودجه سال ۱۳۸۰ کل کشور

کشور، تأمین و تولید و ذخیره مایحتاج اولیه مردم، حمایت از مصرف‌کنندگان و... علاوه بر آن، با افزایش درآمدهای نفتی و از سال ۱۳۵۳ به بعد، دولت، بخشی از سرمایه‌گذاری خود را از طریق شرکت‌های دولتی به انجام رسانیده است، به خصوص بعد از انقلاب، به دلیل خروج بیشتر سرمایه‌داران بزرگ از کشور و لاجرم رها شدن واحدهای تولیدی تحت تملک آنها، بدهکار بودن بسیاری از واحدهای تولیدی و تجاری به بانک‌های کشور و عدم بازپرداخت وام‌های دریافتی آنها، تصویب قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

همان اوایل دهه ۱۳۰۰ شمسی آغاز شد و براساس اطلاعات موجود، نخستین شرکت دولتی، به نام «بانک ایران»^۱ در سال ۱۳۰۰ هجری شمسی تأسیس شد. روند شکل‌گیری این شرکت‌ها از تاریخ مزبور تا کنون به مقتضای ضرورت اقتصاد کشور رشد چشمگیری یافته است. به هر حال، در تأسیس و شکل‌گیری این شرکت‌ها از طرف دولت، انگیزه‌ها و هدف‌های متفاوتی - چه قبل از انقلاب و چه بعد از انقلاب - مطرح بوده است که مهمترین این انگیزه‌ها و اهداف عبارت بوده‌اند از: کمک به فرآیند رشد و توسعه کشور، امکان صدور کالا به خارج از

مقدمه

از اوایل قرن گذشته، با افزایش وظایف دولت در اداره امور کشورها و انجام فعالیت‌های متعدد و متنوع زیربنایی، اقتصادی و اجتماعی، اعمال تصدی دولت‌ها فزونی گرفت، و لذا دولت‌ها برآن شدند تا انجام بخشی از این وظایف را از طریق ایجاد شرکت‌های دولتی تحقق بخشند. بدین ترتیب، شرکت‌های دولتی برای انجام پاره‌ای از وظایف دولت - و البته در پی اهدافی متفاوت - تأسیس شده‌اند. فعالیت شرکت‌های دولتی در ایران نیز از

از ۷/۸ هزار میلیارد ریال در سال ۱۳۶۹، با یک روند فزاینده به ۲۴۰/۱ هزار میلیارد ریال در سال ۱۳۷۹ و ۲۹۸/۷۴ هزار میلیارد ریال در لایحه بودجه سال ۱۳۸۰ کل کشور افزایش یافته است. جدول شماره دو (که همراه با بخش دوم این مقاله درج خواهد شد) روند تغییرات بودجه کل کشور و بودجه شرکت‌های دولتی را طی دوره ۸۰-۱۳۶۹ نشان می‌دهد. براین اساس، رشد بودجه کل کشور طی سال‌های برنامه اول توسعه، روند فزاینده‌ای داشته، به طوری که این رشد از ۳۵/۱ درصد در سال ۱۳۶۹، به ۸۸/۱ درصد در سال ۱۳۷۲ افزایش یافته بود. یکی از علل اساسی افزایش رقم بودجه در سال مزبور را می‌توان در تغییر نرخ ارز جستجو نمود. رشد بودجه شرکت‌های دولتی طی این دوره نیز با یک روند فزاینده همراه بوده، به طوری که از ۴۳/۷ درصد در سال ۱۳۶۹، به ۹۶ درصد در سال ۱۳۷۲ افزایش یافته است. روند فزاینده رشد بودجه کل کشور و شرکت‌های دولتی از سال ۱۳۷۲ به بعد نیز حفظ شده، ولی رشد آن در سال‌های برنامه دوم توسعه به نسبت سال‌های برنامه اول کندتر شده است. رشد بودجه کل کشور و شرکت‌های دولتی در لایحه بودجه سال ۱۳۸۰ کل کشور نسبت به قانون بودجه سال ۱۳۷۹ کل کشور به ترتیب معادل ۲۴/۶۱ و ۲۴/۴۲ درصد می‌باشد که نسبت به سال ۱۳۷۹ کاهش نشان می‌دهد. اطلاعات تفصیلی در جدول شماره دو (همراه با بخش دوم مقاله) منظور شده است.

بررسی وضعیت بودجه و تعداد شرکت‌های دولتی در بخش‌های مختلف

وضعیت بودجه و تعداد شرکت‌های دولتی، بانک‌ها و موسسات انتفاعی وابسته به دولت، به تفکیک بخش‌های هفت‌گانه (صنعت و معدن، نفت و گاز، بازرگانی، آب و برق، فرهنگ و هنر و تربیت بدنی، حمل و نقل و ارتباطات و سایر) طی دوره ۸۰-۱۳۷۷ در جدول یک ارائه شده است. براساس اطلاعات مندرج در جدول مزبور، تعداد شرکت‌های دولتی در سال ۱۳۷۷ معادل ۴۵۳ شرکت با بودجه‌ای معادل ۱۵۳۹۸۶ میلیارد ریال بوده که تعداد این شرکت‌ها در سال ۱۳۷۸ با افزایشی معادل ۲۴/۰۷ درصد، به ۵۶۲ شرکت رسیده و بودجه آن‌ها نیز با رشدی معادل ۱۸/۹

تحمیل هزینه‌های اضافی غیراقتصادی بر کشور شده است. بازده سرمایه‌گذاری در بسیاری از شرکت‌های دولتی هم به دلیل عدم سودآوری، بسیار پایین است. میزان مالیات دریافتی از شرکت‌های دولتی با توجه به معافیت‌های مالیاتی منظور شده برای برخی از شرکت‌های مزبور، و یا زیانده‌های عملیات برخی دیگر از آنها، چندان قابل توجه نمی‌باشد؛ مضافاً اینکه، به علت خلط اعمال حاکمیت و اعمال تصدی دولت در شرکت‌های دولتی، دولت در مواردی ناچار به پرداخت یارانه و جبران زیان به این‌گونه شرکت‌ها شده، که خود بار عظیمی را بر بودجه دولت تحمیل کرده است. از آنجایی که در سنوات اخیر، سیاست کلی در جهت محدود نمودن تعداد شرکت‌های دولتی از طریق واگذاری برخی از این شرکت‌ها به بخش غیردولتی و نیز ممنوع کردن تأسیس شرکت‌های جدید مطرح بوده، لذا تأسیس شرکت‌های با سرمایه‌گذاری مشترک بخش دولتی و خصوصی رواج یافته، که این خود زنگ خطری است برای مخدوش نمودن هرگونه نظارت مستقیم و غیرمستقیم دستگاه‌های ناظر دولتی بر فعالیت‌های شرکت‌های دولتی و انتقال منابع دولتی به مسیرهایی که ممکن است حتی برنامه‌های کلان توسعه را مختل سازد.

بررسی تغییرات ارقام بودجه شرکت‌های دولتی نسبت به بودجه کل کشور

رشد و توسعه شرکت‌های دولتی اگرچه به دلایل متفاوتی در کشورهای مختلف صورت پذیرفته، اما در ایران این رشد و توسعه عمدتاً ناشی از این دیدگاه بوده که صرفاً از طریق اتکای به بخش خصوصی، حصول به توسعه میسر نمی‌باشد.

رشد و گسترش روز افزون شرکت‌های دولتی در اقتصاد کشور را می‌توان هم به لحاظ تعداد این شرکت‌ها و هم به لحاظ رقم بودجه آن‌ها مورد بررسی قرار داد. تعداد شرکت‌های دولتی، بانک‌ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت با یک روند فزاینده از ۳۴۰ واحد در سال ۱۳۶۹، به ۵۶۲ واحد در سال ۱۳۷۸ افزایش و مجدداً به ۵۵۰ واحد در سال ۱۳۷۹ و ۵۰۵ واحد شرکت دولتی در لایحه بودجه سال ۱۳۸۰ کل کشور کاهش یافته است. بودجه این شرکت‌ها نیز

(به‌خصوص اصل ۴۴ قانون اساسی) و نیز ضرورت حضور گسترده‌تر دولت در امور اقتصادی به منظور برقراری توازن در امور معیشتی مردم در شرایط جنگ و بحران، واحدهای بسیاری به مالکیت دولت درآمدند و یا اداره آنها برعهده مدیران دولتی گذاشته شد، که این امر نیز به نوبه خود بر تعداد شرکت‌های دولتی و تنوع عرصه فعالیت آنها افزود.

همانطور که در جدول شماره یک (که همراه با بخش بعدی مقاله خواهد آمد) ملاحظه می‌شود، نقش شرکت‌های دولتی در مجموعه اقتصاد کشور - هم از نظر تعداد و هم از نظر حجم فعالیت‌ها - سال به سال در حال فزونی بوده است، جز سنوات ۱۳۷۹ و ۱۳۸۰ که در آن سال‌ها تعداد شرکت‌های دولتی در مقایسه با سنوات ۱۳۷۷ و ۱۳۷۸ کمتر شده است. از سوی دیگر، سهم بودجه این شرکت‌ها در بودجه کل کشور در لایحه سال ۱۳۸۰ کل کشور نسبت به سال ۱۳۷۹ تغییر محسوسی ندارد. این سهم به ترتیب برای سال‌های ۱۳۷۹ و ۱۳۸۰ معادل ۶۶/۵۷ درصد و ۶۶/۴۸ درصد می‌باشد.

مقایسه پرداخت‌های دولت به شرکت‌های دولتی در قالب کمک زیان و طرح‌های عمرانی، و دریافت‌های دولت از شرکت‌های دولتی در قالب سود سهام و مالیات، گویای آن است که در سنوات اخیر، با وجود کاهش پرداخت‌های مربوط به جبران زیان به شرکت‌های مزبور از سوی دولت، همچنان دریافت‌ها بسیار ناچیزتر از پرداخت‌هاست. پرداخت یارانه به شرکت‌های دولتی در ازای انجام برخی امور حاکمیتی دولت و تأمین اهداف اجتماعی، نوعی پرداخت دیگر است که موجبات خدشه‌دارتر شدن حساب‌های شرکت‌های مزبور را فراهم آورده است.

در مقابل سهم بسیار بالای شرکت‌های دولتی در اقتصاد کشور و حیثه گسترده فعالیت‌های آن‌ها، سهم بخش خصوصی در اقتصاد ناچیز است و به همین لحاظ اقتصاد کشور، تبدیل به یک اقتصاد دولتی، اما بدون کلیه ویژگی‌های اقتصادهای برنامه‌ای متمرکز شده است، زیرا سیستم نظارت و کنترل مناسبی برای آن پیش‌بینی نشده است.

اکثر شرکت‌های دولتی در سال‌های اخیر بنابه دلایل متعدد، از صددرد صد ظرفیت اسمی بهره‌برداری نکرده‌اند. بدیهی است که بهره‌برداری کسب‌شده از ظرفیت، مگر با استفاده و معطل ماندن بخشی از سرمایه‌گذاری انجام شده و

عمرانی، بر پرداخت‌های بودجه دولت تأثیر می‌گذارند.

در حال حاضر، اندازه‌گیری دقیق اثرات مالی فعالیت شرکت‌های دولتی بر بودجه عمومی دولت به‌طور شفاف ممکن نیست، زیرا پرداخت یارانه با شیوه فعلی و به‌صورت پنهان به این شرکت‌ها، اثراتی را برجای می‌گذارد که در هیچ یک از ردیف‌های بودجه مربوط به شرکت‌های دولتی به‌طور مشخص و تفکیک قابل استناد و پی‌گیری نمی‌باشد، هرچند که رقم کلی یارانه کالاهای اساسی و کود شیمیایی بدون تفکیک سهم هر شرکت در انتهای قسمت ششم لوابیح و قوانین بودجه سنواتی به‌عنوان اقلام دوبار منظوره مشخص می‌شود (توضیح اینکه، یارانه کالاهای اساسی و یارانه کود شیمیایی در اعتبارات ردیف‌های متفرقه درج شده و در قسمت ششم لوابیح و قوانین بودجه سنواتی به‌عنوان سایر دریافت‌ها به درآمد عملیاتی شرکت‌های مربوط اضافه می‌شود و قابل پی‌گیری در جزئیات بودجه این شرکت‌ها نمی‌باشد). میزان یارانه مورد بحث در سال ۱۳۷۷ معادل ۵۴۳۷/۲ میلیارد ریال، در سال ۱۳۷۸ معادل ۷۲۳۴/۲ میلیارد ریال و در سال ۱۳۷۹ معادل ۸۰۳۹/۷ میلیارد ریال بوده و در قسمت ششم لایحه بودجه سال ۱۳۸۰ معادل ۹۴۱۴/۷ میلیارد ریال پیش‌بینی شده است.

بر اساس اطلاعات موجود، مالیات پیش‌بینی شده شرکت‌های دولتی مطابق ارقام بودجه اصلاحی شرکت‌های دولتی در سال ۱۳۷۷ معادل ۲۹۳۰/۳۵ میلیارد ریال بوده، که این رقم در سال ۱۳۷۸ با رشدی منفی معادل ۵/۱۶ درصد، به رقم ۲۷۷۹/۳ میلیارد ریال تقلیل یافته است^۱. نسبت شرکت‌های پرداخت‌کننده مالیات به کل شرکت‌ها در سال ۱۳۷۷ حدود ۵۴ درصد بوده است و این نسبت در سال ۱۳۷۸ به ۴۶ درصد کاهش یافته و این در حالی است که شرکت‌های مالیات‌دهنده در سال ۱۳۷۸ به ۲۵۷ شرکت - به‌جای ۲۴۵ شرکت سال ۱۳۷۷ - افزایش یافته و علت آن، افزایش تعداد شرکت‌ها در سال ۱۳۷۸ به ۵۶۲ شرکت - به‌جای ۴۵۳ شرکت در سال ۱۳۷۷ - بوده است. لذا نسبت شرکت‌های پرداخت‌کننده مالیات به کل شرکت‌ها در سال ۱۳۷۸ نسبت به سال ۱۳۷۷ کاهش داشته است (از ۵۴ درصد، به ۴۶ درصد). در سال ۱۳۷۹ مالیات قابل پرداخت شرکت‌های دولتی با رشدی منفی معادل ۵۸/۷۴ درصد،

دربری از شرکت‌ها را عنوان کرد. برای سایر اقلام منابع و مصارف بودجه این شرکت‌ها نیز رشد اندکی پیش‌بینی شده است.

بررسی اثرات مالی فعالیت شرکت‌های دولتی بر بودجه عمومی دولت

شرکت‌های دولتی با توجه به حجم گسترده فعالیت، به طرق گوناگون ساختار کلی بودجه دولت را تحت تأثیر قرار می‌دهند، و این اثرات هم بر دریافت‌های بودجه دولت و هم بر پرداخت‌های بودجه دولت مترتب هستند. شرکت‌های دولتی از طریق پرداخت مالیات و سود سهام به دریافت‌های خزانه کشور کمک می‌کنند. از سوی دیگر، در صورت زیان‌دهی آنها، در برخی از شرکت‌های زیان‌ده تمام یا بخشی از

مهمترین اهداف و انگیزه‌های تأسیس شرکت‌های دولتی در ایران عبارت بودند از: کمک به فرایند رشد و توسعه کشور، امکان صدور کالا، تأمین و تولید و ذخیره‌سازی مایحتاج اولیه مردم، حمایت از صنایع داخلی و حمایت از مصرف‌کنندگان.

زیان مزبور از محل درآمد عمومی کشور تأمین می‌شود. به این مقوله یارانه پرداختی به برخی از شرکت‌های تولیدی هم که مایشا تولید یا توزیع کالاهای اساسی، دفاعی و استراتژیک هستند، اضافه می‌شود. به‌علاوه، برخی از شرکت‌های دولتی از محل درآمد عمومی مبادرت به اجرای طرح‌های عمرانی می‌کنند که این بخش، تمام یا قسمتی از سرمایه‌گذاری ثابت این شرکت‌ها را تشکیل می‌دهد (سرمایه‌گذاری این شرکت‌ها به لحاظ اهمیت، در ادامه این تحقیق، جداگانه مورد تحلیل قرار گرفته است). بدین ترتیب، شرکت‌های دولتی با پرداخت مالیات و سود سهام بر دریافت‌های بودجه دولت و با دریافت کمک زیان (بابت زیان عملیات جاری شرکت و کمک زیان برای انجام فعالیت‌های خاص که تحت ردیف‌های ذیل هر شرکت نشان داده می‌شود) و دریافت یارانه و اعتبار طرح‌های

درصد، به ۱۸۳۰۱۳/۹۶ میلیارد ریال افزایش یافته بود. رشد بودجه شرکت‌ها در سال ۱۳۷۸ نسبت به سال قبل، با وجود افزایش تعداد ۱۰۹ شرکت، پایین‌تر از رشد بودجه آنها در سال ۱۳۷۷ بوده است. این وضع عمدتاً ناشی از شرکت‌های جدید اضافه شده کوچک با حجم فعالیت محدود که تأثیر قابل توجهی بر ارقام بودجه نداشته‌اند و همچنین تبعیت از سیاست‌های انقباضی دولت در تدوین بودجه شرکت‌ها در سال ۱۳۷۸ بوده است. تعداد این شرکت‌ها در قانون بودجه سال ۱۳۷۹ با کاهشی معادل ۲/۱۴ درصد، به ۵۵۰ شرکت رسید و بودجه آن‌ها نیز با افزایشی معادل ۳۱/۲۰ درصد، به ۲۴۰ هزار میلیارد ریال افزایش یافته بود. آنچه در این مرحله نتیجه می‌شود، آن است که با وجود کاهش تعداد ۱۲ شرکت در سال ۱۳۷۹ نسبت به سال ۱۳۷۸، رشد بودجه در این سال نسبت به سال قبل به مقدار قابل ملاحظه‌ای افزایش داشته که عمده دلیل این امر را نیز می‌توان بهبود وضعیت درآمدهای نفتی از ابتدای سال ۱۳۷۸ به بعد دانست. تعداد شرکت‌های دولتی در سال ۱۳۸۰ معادل ۵۰۵ شرکت می‌باشد که نسبت به سال قبل ۸/۱۹ درصد کاهش نشان می‌دهد. کاهش تعداد شرکت‌ها به دلیل واگذاری آن‌ها به بخش غیردولتی و انحلال تعدادی از آنها در اجرای مفاد تبصره ۳۵ قوانین بودجه سنوات ۱۳۷۷ و ۱۳۷۸ (که مفاد آن طی بند «ف» تبصره ۲ قانون بودجه سال ۱۳۷۹ کل کشور تا زمان تشکیل سازمان خصوصی‌سازی و شرکت‌های مادر تخصصی تفهیم شده است) و همچنین، حذف اساسی و بودجه آن‌ها از قسمت ششم لایحه بودجه سال ۱۳۸۰ کل کشور بوده است. اما با وجود این کاهش، بودجه این شرکت‌ها از رشدی نسبتاً بالا معادل ۲۴/۴۲ درصد که اندکی کمتر از درصد رشد بودجه سال ۱۳۷۹ دستگاه‌های مورد اشاره می‌باشد، برخوردار است. از عمده اقلامی که سبب افزایش رشد بودجه شرکت‌های دولتی شده، از بُعد هزینه می‌توان به افزایش هزینه‌های عملیاتی ناشی از افزایش سطح عمومی قیمت‌ها، نرخ‌های ارز و ارزی‌نامه‌ای صادراتی در بورس که تقریباً به نرخ ارز غیررسمی در بازار آزاد نزدیک بوده، افزایش میزان تولید و خدمات، افزایش حقوق و دستمزدها و در نتیجه، بالارفتن قیمت تمام شده و سایر هزینه‌ها اشاره کرد، و از بُعد درآمد نیز می‌توان موضوع افزایش نرخ فروش کالاها و خدمات و افزایش حجم فعالیت

معادل ۱۱۴۶/۸۳ میلیارد ریال می‌باشد، ضمن آن‌که در لایحه بودجه سال ۱۳۸۰ پیش‌بینی مالیات قابل پرداخت شرکت‌های دولتی با رشدی منفی معادل ۱۱ درصد، به ۱۰۲۱/۰۱ میلیارد ریال تقلیل یافته است. این کاهش‌ها علیرغم افزایش سود شرکت‌ها در سال‌های مورد بررسی، نشان‌دهنده اعمال معافیت‌های مالیاتی قابل توجه در ازای سود افزایش یافته می‌باشد. نسبت مالیات پیش‌بینی شده به کل سود شرکت‌ها به ترتیب ۴۰ درصد در سال ۱۳۷۷، ۳۶ درصد در سال ۱۳۷۸، ۴/۷ درصد در سال ۱۳۷۹ و ۳/۴ درصد در سال ۱۳۸۰ می‌باشد. بخش عمده این روند نزولی، به‌خصوص در سنوات ۷۹ و ۸۰ ناشی از اعمال مفاد تبصره ۲۷ قانون بودجه سال ۱۳۷۹ و لایحه بودجه سال ۱۳۸۰ است که علیرغم اینکه در اجرای مفاد این تبصره، سود شرکت‌های بخش انرژی از ۱۱۲ میلیارد ریال در سال ۱۳۷۸، به ۱۲۸۳۹ میلیارد ریال در سال ۱۳۷۹ و ۱۴۳۳۲/۶ میلیارد ریال در سال ۱۳۸۰ افزایش یافته، باوجود این، به دلیل معافیت مالیاتی موضوع بند «ج» تبصره مزبور، هیچگونه مالیاتی به ازای سود افزایش یافته این شرکت‌ها منظور نشده و سود مزبور به مصرف

سرمایه‌گذاری آنها رسیده است. علاوه بر این مطلب، بخش دیگری از کاهش مالیات‌ها در این بخش، معطوف به کاهش تعداد شرکت‌های مالیات دهنده و نیز عدم تناسب افزایش قیمت‌ها با افزایش هزینه‌های تولید می‌باشد. در لایحه بودجه سال ۱۳۸۰، علاوه بر کاهش مربوط به بخش انرژی، کاهش مالیات‌ها عمدتاً مربوط به بخش‌های بازرگانی (عمدتاً بانک‌ها که مالیات منظور شده برای آنها معادل ۴/۱۹ میلیارد ریال است که نسبت به رقم مشابه سال قبل که ۲۶۱/۶ میلیارد ریال بوده، بسیار ناچیز است) و حمل و نقل و ارتباطات می‌باشد. در این بخش‌ها، سهم قابل توجهی از کاهش مالیات‌ها مربوط به حذف مالیات‌ها بانک‌ها در اجرای مفاد ماده ۹۳ قانون برنامه سوم توسعه می‌باشد و بخش دیگر کاهش مالیات‌ها مربوط به بخش حمل و نقل و ارتباطات است. یکی از دلایل کاهش مالیات در این بخش، واگذاری ۹ شرکت دولتی می‌باشد که به تبع آن، در لایحه بودجه ۸۰ مالیاتی برای آنها منظور نشده است. از سوی دیگر، بعضی از شرکت‌های عمده دیگر این بخش قیمت محصولات خود را مطابق مفاد برنامه سوم توسعه نمی‌بایست بیش از ۱۰ درصد افزایش

می‌دادند، لذا قیمت تثبیتی این محصولات و نیز افزایش هزینه‌های تولید سبب شده است که سود محصولات اینگونه شرکت‌ها کاهش یابد و در نتیجه، مالیات آنها هم کاهش داشته باشد.

همچنین، براساس اطلاعات موجود، در سال ۱۳۷۷، کل رقم سود سهام پیش‌بینی شده شرکت‌های دولتی معادل ۸۸۲/۲ میلیارد ریال و تعداد شرکت‌های پرداخت‌کننده سود سهام ۱۸۲ شرکت بوده، و نیز سود سهام شرکت‌های دولتی برای سال‌های ۱۳۷۸ و ۱۳۷۹ و لایحه بودجه سال ۱۳۸۰ کل کشور، به ترتیب، معادل ۱۰۶۴/۶، ۲۲۴۴/۶۶ و ۸۳۹/۹ میلیارد ریال پیش‌بینی شده، که یکی از دلایل کاهش سود سهام در لایحه ۸۰، همانا واگذاری ۵۷ شرکت دولتی و خارج شدن آنها از لایحه مزبور و علت دیگر آن، کاهش سود شرکت‌ها و رکود بازار، به‌خصوص در بخش صنعت و معدن است، به‌طوری‌که سود سهام پرداختی این بخش در سال

○ تأسیس شرکت‌هایی با سرمایه‌گذاری مشترک بخش دولتی و خصوصی - ولی با ظاهر خصوصی - می‌تواند هرگونه نظام نظارت را مخدوش کند و حتی برنامه‌های کلان توسعه را مختل سازد.

۱۳۷۹ معادل ۱۶۰۷/۹ میلیارد ریال بوده که در لایحه بودجه سال ۱۳۸۰، به ۳۱۱/۷۸ میلیارد ریال کاهش یافته است. ضمناً تعداد شرکت‌های پرداخت‌کننده سود سهام برای سال‌های فوق‌الذکر (۷۸، ۷۹، ۸۰) به ترتیب ۲۴۱، ۲۴۴ و ۲۰۲ شرکت می‌باشد.

وضعیت سود سهام قابل پرداخت به دولت (و نه به شرکت‌های دولتی) طی سنوات مورد بررسی نشان می‌دهد که در قانون بودجه سال ۱۳۷۸ کل کشور تعداد شرکت‌های پرداخت‌کننده سود سهام به دولت ۱۰۰ شرکت بوده که نسبت به تعداد مشابه سال قبل (۱۳۷۷) ۶۶/۷ درصد افزایش داشته است. رقم سود سهام پیش‌بینی شده شرکت‌های مزبور معادل ۲۲۷/۳ میلیارد ریال بوده که نسبت به سال قبل دارای ۳۰ درصد افزایش بوده و در سال ۱۳۷۹ تعداد شرکت‌های پرداخت‌کننده سود سهام به دولت به ۸۶ شرکت کاهش، ولی رقم سود سهام آنها به ۳۳۷/۹۱

میلیارد ریال افزایش یافته بود. از آنجایی که بانک‌ها و شرکت‌های بیمه عمده پرداخت‌کنندگان سود سهام به دولت بوده‌اند (۳۱/۲ درصد از کل سود سهام پرداختی به دولت توسط بانک‌ها و شرکت‌های بیمه صورت گرفته است) کاهش تعداد شرکت‌های با حجم عملیاتی کوچک که پرداخت‌کننده سود سهام به دولت بوده‌اند، در سال مورد نظر چندان تعیین‌کننده نبوده است. برعکس، در لایحه بودجه سال ۱۳۸۰ سود سهام شرکت‌ها به دولت حدود ۱۹/۵۵ درصد نسبت به سال ۱۳۷۹ کاهش نشان می‌دهد، که در این بین نقش بانک‌ها در کاهش سود سهام (در اجرای مفاد ماده ۹۳ قانون برنامه سوم توسعه) قابل ملاحظه می‌باشد. از سوی دیگر، تعداد شرکت‌های پرداخت‌کننده سود سهام به شرکت‌های دولتی (به شرکت‌های مادر) در سال ۱۳۷۷، معادل ۱۲۲ شرکت بوده که در سال ۱۳۷۸ به ۱۴۱ شرکت و در قانون بودجه سال ۷۹ به ۱۵۸ شرکت افزایش یافته است. میزان سود سهام پیش‌بینی شده این شرکت‌ها نیز از ۷۰۷/۳۳ میلیارد ریال در سال ۱۳۷۷، به ۸۳۷/۳ میلیارد ریال در سال ۱۳۷۸ و ۱۹۰۶/۷۵ میلیارد ریال در سال ۱۳۷۹ افزایش داشته است. در لایحه بودجه سال ۱۳۸۰ تعداد شرکت‌های پرداخت‌کننده سود سهام به شرکت‌های مادر به ۱۲۵ شرکت و میزان سود سهام پیش‌بینی شده نیز به ۵۶۸/۰۳ میلیارد ریال کاهش یافته است. مقایسه میزان رشد سود سهام پیش‌بینی شده شرکت‌های دولتی با میزان رشد بودجه آنها بیانگر آن است که در مقابل افزایش ۲۴/۴۲ درصدی بودجه شرکت‌های دولتی در سال ۱۳۸۰ نسبت به سال ۱۳۷۹، سود سهام پیش‌بینی شده آنها ۷۰/۱۱ درصد کاهش یافته است. یکی از دلایل عمده پیش‌بینی کاهش سود سهام پرداختی شرکت‌های دولتی در سال ۱۳۸۰ نسبت به سال قبل، بازار رکودی محصولات این شرکت‌ها در بخش‌های مختلف، به‌خصوص در بخش صنعت و معدن است که حدود ۷۰ درصد آن مربوط به شرکت‌های پتروشیمی (که باید سود سهام خود را به شرکت ملی صنایع پتروشیمی بپردازند) و مابقی آن مربوط به شرکت‌های تحت پوشش سازمان گسترش و نوسازی صنایع ایران می‌باشد. و از دلایل دیگر این کاهش، واگذاری شرکت‌های سود سهام‌ده به بخش غیردولتی می‌باشد.

همچنین، براساس اطلاعات موجود، میزان

پرداختی به دولت + مالیات) = تأثیر خالص فعالیت شرکت‌های دولتی بر بودجه عمومی دولت (به استثنای طرح‌های عمرانی). در سال ۱۳۷۷، فعالیت و عملیات شرکت‌های دولتی اثر مثبت بر بودجه دولت داشته و معادل ۳۵۱/۷۷ میلیارد ریال به بودجه دولت کمک کرده‌اند. این تأثیر در سال ۷۸ با رشدی مثبت معادل ۵۲/۴ درصد، به رقم ۵۳۶/۱ میلیارد ریال افزایش داشته

سهام شرکت‌های دولتی است که در صفحات قبل به ذکر علل آن پرداختیم.

ادامه دارد

○ تعداد شرکت‌های دولتی در سال ۱۳۸۰ معادل ۸/۱۹ درصد نسبت به سال قبل کاهش یافته و علل این کاهش در انحلال و واگذاری آنها به بخش خصوصی و هم‌چنین حذف آسامی و بودجه آنها از قسمت ششم لایحه بودجه سال ۱۳۸۰ کل کشور می‌باشد.

○ در بسیاری از شرکت‌های دولتی، میزان سودآوری و بازده سرمایه‌گذاری بسیار پایین است.

○ در لایحه بودجه سال ۱۳۸۰ علاوه بر شرکت‌های بخش انرژی، واحدهای بازرگانی و عمده‌تأی بانک‌ها و واحدهای حمل و نقل و ارتسباطات از کاهش مالیات برخوردار شده‌اند.

و سهم شرکت‌های دولتی بخش‌های مختلف در دریافت کمک از محل درآمد عمومی بابت زیان، یارانه و انجام برخی فعالیت‌های خاص (که در قالب ردیف‌های ذیل شرکت‌ها نشان داده می‌شوند) حاکی از آن است که کمک دریافتی شرکت‌های مزبور در سال ۱۳۷۷ معادل ۲۷۵۱/۹ میلیارد ریال بوده که در سال ۷۸ با رشدی منفی به ۲۴۷۰/۵ میلیارد ریال و در سال ۷۹ باز هم رشدی منفی معادل ۱۴۹۶/۲۸ میلیارد ریال روبرو بوده و برعکس، در لایحه بودجه با رشدی فزاینده به ۱۸۸۸/۶۴ میلیارد ریال افزایش یافته است.

سهم شرکت‌های دولتی بخش‌های مختلف در دریافت کمک از محل درآمد عمومی نشان می‌دهد که در سنوات ۷۷ و ۷۸، شرکت‌های دولتی بخش‌های نفت و گاز (بابت ردیف‌های ذیل شرکت‌های نفت و گاز)، و فرهنگ و هنر، به ترتیب بالاترین سهم را در دریافت کمک از محل درآمد عمومی دارا بوده‌اند، لیکن در قانون بودجه سال ۱۳۷۹ کل کشور، سهم بخش نفت و گاز به صفر رسیده و سهم بخش فرهنگ و هنر به ۸۰/۲۷ درصد افزایش یافته و نیز در لایحه بودجه سال ۸۰ رقم صفر برای بخش نفت و گاز حفظ شده، اما سهم بخش فرهنگ و هنر به ۷۷/۱۶ درصد کاهش یافته است. علت عمده این تغییر در بخش نفت و گاز این است که با توجه به مفاد تبصره ۲۷ قانون بودجه سال ۱۳۷۹ و لایحه بودجه سال ۸۰، شرکت‌های تابعه شرکت‌های ملی نفت و گاز، در ازای فروش فرآورده‌های نفتی و گازی تمام درآمد خود را به خزانه دولت واریز نمی‌کنند، بلکه بخشی از آن را به حساب درآمد عمومی واریز و مابقی را به حساب درآمد شرکت منظور می‌کنند (لغو تبصره ۳۸ قانون بودجه سال ۱۳۵۸ کل کشور) و به همین دلیل، هیچگونه رقمی تحت عنوان کمک از محل درآمد عمومی بابت جبران زیان در بودجه شرکت‌های بخش نفت و گاز منعکس نشده است.

همانطور که عنوان شد، شرکت‌های دولتی از طریق پرداخت مالیات و سود سهام سهم دولت به خزانه دولت کمک نموده و از طریق دریافت کمک از محل درآمد عمومی بابت جبران زیان و انجام برخی خدمات خاص (به استثنای طرح‌های عمرانی که به‌طور جداگانه بررسی می‌شود) بر پرداخت‌های بودجه دولت تأثیر می‌گذارند. بنابراین، با توجه به رابطه زیر: کمک از محل درآمد عمومی - (سود سهام

است، و برعکس، در سال ۱۳۷۹ تأثیر خالص فعالیت شرکت‌های دولتی منفی شده و نسبت به سال ۷۸ به رقم ۱۱/۵۴ میلیارد ریال کاهش یافته است و در لایحه بودجه ۸۰ نیز روند منفی آن تشدید شده است، به گونه‌ای که تأثیر خالص فعالیت شرکت‌های دولتی بر بودجه دولت معادل ۵۹۵/۷۷ میلیارد ریال پیش‌بینی شده است. این میزان نسبت به رقم مشابه سال قبل با رشد منفی، معادل ۵۰ برابر پیش‌بینی شده است. علت این رشد منفی، همانا کاهش شدید مالیات و سود

زیرنویس‌ها

(۱) اقتصاد ایران/ تدوین و تنظیم دکتر مسعود نیلی/ مؤسسه عالی پژوهش در برنامه‌ریزی و توسعه/ ۱۳۷۶/ چاپخانه انتشارات سوره.

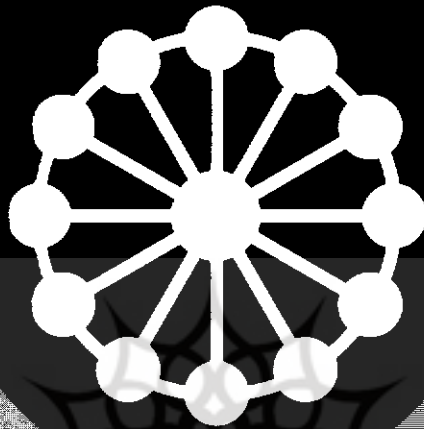
(۲) رقم مالیات پیش‌بینی شده شرکت‌های دولتی در قسمت ششم قانون بودجه سال ۱۳۷۷ معادل ۲۸۹۶/۸ میلیارد ریال بوده که در بودجه اصلاحی به ۲۹۳۰/۴ میلیارد ریال افزایش یافته بود.

(۳) در بند «ج» تبصره ۲۷ لایحه بودجه سال ۸۰ آمده است: «با واریز وجوه موضوع بندهای «الف» و «ب» ایسن تجصره، عملکرد سرمایه‌گذاری شرکت‌های مزبور از محل تمامی سود آنها براساس مسوافتنامه متبادله با سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، به‌عنوان هزینه‌های قابل قبول مالیاتی تلقی می‌شود.»

بانک تجارت پیشرو در ارائه خدمات نوین بانکی

سیبیا

سیستم یکپارچه بانک ملی ایران
با ارائه خدمات بی سابقه و نوین بانکی
همه وقت همه جادر خدمت شما

حساب جاری ملی

قابل استفاده در تمامی شعب با آرم سیبیا با دسته چک های جدید به انتخاب شما

ملی کارت

قابل اتصال به حساب جاری ملی شما برای شعب ، خود پرداز و فروشگاهها

تلفن بانک

دریافت اطلاعات در هر لحظه از حساب جاری ملی و ملی کارت

INTEGRATED BANKING SYSTEM